

Трансформація стилю мислення в історії філософії

Володимир Самчук

Київський національний торговельно-економічний
університет (Київ)

Згідно з Бертраном Расселом, у пріоритеті впливових течій континентальної філософської думки був «містичний» метод впорядкування і спрямування уяви, застосування якого давало нереалістичні результати: у гонитві за всеохопним знанням були сформульовані суперечливі погляди (Russell, 1926, p. 13). Залишивши поза увагою досвіди відчуттів, Платон, Спіноза та Гегель за основу для власних теорій обрали одкровення (Russell, 1926, pp. 55–56), що у зв'язці з абсолютизацією абстрагованої дедукції (Russell, 1926, p. 15) сприяло розвитку традиції тлумачення повсякденного досвіду як марення.

Сучасності важко збагнути, як протилежна переживанням дивовижність висновків (все єдине, зміни й події немислимі) могла не викликати сумнівів (Russell, 1926, p. 18). З огляду на оманливість перспективи «цілісного буття», потрібно привести у відповідність наявному досвіду рівень очікувань, збільшивши послідовність і чіткість виражених інтерпретацій даних (Russell, 1926, pp. 18–19). Науці та філософії XX ст. властива недовіра до надмірних амбіцій світоглядних систем, які змінюють одна одну (Russell, 1926, p. 39). Життєво закономірна зацікавленість майбутнім втілюється у результатах напруженої взаємодії між стійким інстинктом і розважливим розумом (Russell, 1926, p. 31).

У контексті демістифікації, Гілберт Райл пропонує розібратися з картезіанським міфом про дуалізм душі та тіла (Ryle, 1951, p. 11). Важливо, що міф – це не вигадка, а презентація фактів певного виміру дійсності у поняттях йому не властивих. Попри те, що практичний досвід спілкування передбачає вміння достукатися до свідомості інших людей, філософи теоретично ускладнили розуміння цього явища.

Міф про субстанційний дуалізм виник в умовах, коли загрозливий з погляду свободи дух механіцизму породив віру у те, що «зовнішнім» світом керують жорсткі закони спричи-

нювання (Ryle, 1951, p. 75). У світлі таких настроїв, Картезій запропонував форму захисту психічного: ментальне – це дещо принципово не таке, як суцільно детерміноване тілесне. Однак, згідно з Г. Райлом, не з Р. Декарта розпочалася історія унезалежнення свідомості від обставин. Важливими джерелами його поглядів були теологічні доктрини гріха і спасіння та теорія інтелекту як безсмертної душі. Фактично, «...за допомогою синтаксису, запропонованого Галілео Галілеєм, приватність совісті була перетворена на приватність свідомості, тотальність передвизначення – на тотальність детермінізму» (Ryle, 1951, p. 23).

Новий міф, замість пояснень у термінах політичної аналогії (панування і підкорення), запропонував інтерпретації у властивих механіцизму поняттях (річ, властивість, причина). У науці, замість пошуків іманентної мети, почали розкодовувати дії фізичних сил, в антропології – впливи неочевидних соціальних та фізіологічних імпульсів. Запропоновано парадоксальну формулу: придатні для опису механічних явищ терміни повинні відповідати немеханічним психічним процесам («містична» механіка волі, пам'яті, мрій). Людське життя було представлено як дві історії, які в дивний спосіб супроводжують одна одну: історії внутрішніх переживань та зовнішніх процесів (Ryle, 1951, p. 12). Виникла теорія особистості як «привида у машині», що веде подвійне життя (Ryle, 1951, p. 18).

Шукаючи контакту з повсякденням, філософія середини ХХ ст. звернулася до висловлювань живої мови, в яких ідеться про людей, а не про тіла та душі (Ryle, 1951, p. 22). Практичний досвід відкидає упередження про те, що успішній дії завжди передують методична схематизація (Ryle, 1951, p. 32). Реальність «прочитується» і без надлишкових теоретичних інструментів. Ситуації вдалого жарту, спортивних звитяг, сильних аргументів – частіше наслідок стихії, інстинкту, таланту. Окрім того, поняттю про «закрити свідомість» суперечить діалогічна структура мислення, яка нагадує реальну дискусію, де справа обертається так і інакше. Розум, як хороший керманіч, перебуває у сприйнятливому до неочікуваного стані, орієнтуючись не тільки на логічну несуперечність, а й професійний етикет, стратегію, стиль (Ryle, 1951, p. 48).

Виважений підхід до такого різнопланового предмета як впливова філософська думка повинен поєднати відкритість до сприйняття (Schiller, 1934, р. 62) зі спроможністю тримати достатню дистанцію, що не дозволить бути поглинутим ритмом, літературними якостями та силою аргументів тієї чи іншої філософії. Операції розуму трансформують і забарвлюють значеннями дані досвіду (Schiller, 1934, р. 99), однак первинний імпульс для роботи свідомості часто надають не основоположні істини, а темні передсуди (Schiller, 1934, р. 98). Пропонувати влучні формулювання для впливового непроясного – це важливе завдання як власне філософії, так і її історії.

Тему пов'язаності автентичних висловлювань і впливу на ситуацію розвинув Джон Остін: існує маса лише граматично правильного безглуздя; виявляти й усувати його нашарування – одне з найцікавіших завдань філософа (Austin, 1962, р. 1). Характерно, що маячня вміє маскуватися, набуваючи форми фактичних тверджень (Austin, 1962, р. 3). У такому разі вона стає особливо небезпечною, адже спроможна «тягнути» за собою наслідки. Це можливо, оскільки у живому мовленні функціонують не лише «висловлювання про вчинки», а й «висловлювання-вчинки» (Austin, 1962, р. 6), які виникають у відповідних їм ситуаціях (Austin, 1962, р. 8) і спроможні змінювати поведінку того, хто промовляє, і тих, хто дослухається. Отже, фахівцю, який працює з історією думки, варто вміти відстежувати мережі впливів, створених як доречними міркуваннями, так і шкідливою балаканиною.

Список посилань:

Austin, J. (1962). *How to do Things with Words*. Oxford: The Clarendon Press.

Russell, B. (1926). *Our Knowledge of The External World*. London: George Allen & Unwin.

Ryle, G. (1951). *The Concept of Mind*. Watford: The Mayflower Press.

Schiller, F. (1934). *Must Philosophers Disagree*. London: Macmillan and Co.